

І.М. Мельник, здобувач

Державний університет «Житомирська політехніка»

Розвиток складових системи економічного аналізу діяльності підприємств лісового господарства

(Представлено: к.е.н., доц. Вигівська І.М.)

Особливість діяльності підприємств лісового господарства в тому, що вона знаходиться на перетині рівносторонніх інтересів, які вимагають оцінки як екологічної, так і економічної результативності. У процесі дослідження було встановлено, що організація економічного аналізу діяльності підприємств лісового господарства формується як на рівні окремого підприємства, так і на рівні галузі в цілому. У статті запропоновано структуру системи економічного аналізу: суб'єкт економічного аналізу, об'єкт економічного аналізу, методологічна дія, зворотній зв'язок. Об'єктом економічного аналізу діяльності є лісгосподарська діяльність, під якою з позиції економічного аналізу, розуміємо: комплексний об'єкт економічного аналізу, який враховує сукупність об'єктів управління, які складають лісгосподарську діяльність та забезпечують її. В дослідженні виокремлено напрями методики ефективності аналізу діяльності підприємства лісового господарства. У статті обґрунтовано специфіку формування та розвитку системи економічного аналізу діяльності підприємств лісового господарства, яка полягає у визначенні специфіки складових системи та їх проявів на різних рівнях. Обґрунтовано галузеву структуру об'єктів економічного аналізу, визначено рівні формування методичного забезпечення, запропоновано структуру суб'єктів економічного аналізу та визначено напрями впливу зворотного зв'язку на об'єкт управління.

Ключові слова: лісове господарство; економічний аналіз; суб'єкт економічного аналізу; об'єкт економічного аналізу; методологічна дія; зворотній зв'язок.

Актуальність теми. Для розвитку аналітичного забезпечення управління лісгосподарськими підприємствами є потреба в обґрунтуванні напрямів трансформації економічного аналізу як системи. Вивчення економічного аналізу як системи має низку переваг, які дозволяють комплексно проаналізувати усі складові економічного аналізу, а також визначити взаємозв'язки між ними для формування комплексного організаційно-методичного забезпечення оцінки ефективності діяльності підприємств лісового господарства. «Системний підхід – поняття, що підкреслює значення комплексності, широти охоплення і чіткої організації у дослідженні, проектуванні та плануванні. Системний підхід спирається на відомий діалектичний закон взаємозв'язку і взаємозумовленості явищ у світі й суспільстві. Він вимагає розглядати досліджувані явища й об'єкти не тільки як самостійну систему, а і як підсистему певної великої системи» [7]. «Системний підхід базується на вивченні об'єктів складних систем, які складаються з окремих елементів з багатограничними внутрішніми та зовнішніми зв'язками. Системний підхід дозволяє глибше вивчити об'єкт, отримати уявлення про нього, виявити причинно-наслідкові зв'язки між окремими частинами цього об'єкта. Головні особливості системного підходу – динамічність, взаємодія і взаємозв'язок елементів системи, комплексність, цілісність, супідрядність, виділення ведучої ланки. Системний підхід в економічному аналізі дозволяє розробити науково обґрунтовані варіанти господарських задач, визначити ефективність цих варіантів, що дає основу для вибору найбільш доцільних управлінських рішень» [4, с. 89–90].

Власне, застосування системного підходу до вивчення економічного аналізу не є новим ні у вітчизняній науці, ні серед зарубіжних вчених. Проте його актуальність підвищується за умови вивчення діяльності особливих суб'єктів господарювання, якими є підприємства лісового господарства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Економічний аналіз як система досліджувався в працях таких вчених, як: В.В. Євдокимов, Д.О. Грицишин, О.В. Олійник, Т.М. Ковальчук, В.К. Савчук, І.В. Саух, О.М. Дзюбенко, А.М. Лисичко, О.А. Зорін, Т.О. Павлушенко, Г.Л. Норд, Н.І. Луцька, О.К. Фокін, Л.В. Гнилицька, Л.Й. Юрківська, Т.В. Кравченко, О.А. Лаговська, Я.І. Мулик, В.Г. Вигівський, Т.Г. Маркович, О.М. Глушук, Л.П. Половенко, І.М. Парасій-Вергуненко Л.О. Примостка та інших.

Метою статті є дослідження та розвиток складових системи економічного аналізу діяльності підприємств лісового господарства.

Викладення основного матеріалу. Вітчизняний вчений Дзюбенко О.М. у своїй дисертації здійснив оцінку сучасного стану організації та методики економічного аналізу, сформував такий висновок: «Проаналізувавши діючий підхід до методичного забезпечення економічного аналізу фінансового

потенціалу лісогосподарських підприємств, можна констатувати, що всі аналітичні процедури направлені лише на виконання вимог нормативно-правових актів, зокрема формування фінансового плану. Показники, які розраховуються: коефіцієнт фінансової незалежності, співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості, рентабельність активів, рентабельність реалізованої продукції за прибутком від реалізації, рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком, коефіцієнт реінвестування. Показники, які розраховуються для оцінки господарської діяльності лісогосподарських підприємств, не повною мірою відображають фінансовий потенціал підприємств галузі. Сформована аналітична інформація має фрагментарний характер, й відповідно, не дозволяє ухвалювати ефективні управлінські рішення» [2, с. 80]. Варто зауважити, що вчений досліджував лише питання розвитку економічного аналізу фінансового потенціалу лісогосподарських підприємств, проте, такий же стан і з іншими напрямками економічного аналізу. Так, державний регулятор – Державне агентство лісових ресурсів України, визначає базові вимоги до аналітичних процедур щодо оцінки діяльності підприємств лісового господарства. Для розвитку зазначеного вище вчений запропонував два напрями розвитку організаційно-методичних положень економічного аналізу фінансового потенціалу підприємств лісового господарства (табл. 1).

Таблиця 1

Розвиток системи економічного аналізу підприємств лісового господарства

Напрямок розвитку	Характеристика
Галузева методика економічного аналізу фінансового потенціалу лісогосподарського підприємства	Метою здійснення економічного аналізу фінансового потенціалу лісогосподарського підприємства є оцінка в цілому та окремих елементів фінансового потенціалу окремого лісогосподарського підприємства й обґрунтування причинно-наслідкових зв'язків для ухвалення відповідних управлінських рішень менеджментом підприємства та власниками – органом державної влади. Здійснення такого аналізу можливо як на внутрішньому рівні для потреб управління господарською діяльністю підприємств лісового господарства, так і зовнішньому з позиції оцінки цього суб'єкта державним агентством лісових ресурсів та системи управління ним. Щодо процедурної сторони, методика полягає у порядку застосування комплексу аналітичних процедур, що дозволяють оцінити елементи фінансового потенціалу, або ж інтегрований показник його стану за певний період часу
Галузева методика економічного аналізу оцінки фінансового потенціалу підприємств галузі	Направлена на оцінку фінансового потенціалу лісогосподарських підприємств у контексті порівняння його стану в певний період часу. Ця методика існує для того, щоб оцінити комплекс аналітичних показників фінансового потенціалу лісогосподарських підприємств та визначити його стан, за відповідними рівнями з градацією окремих показників. Зауважимо, що градація показників має передбачати особливості функціонування окремих видів лісогосподарських підприємств, що залежать від природно-кліматичних умовами поширення лісового господарства. Отже, її застосування не можливе для всієї сукупності лісогосподарських підприємств у структурі Державного агентства лісових ресурсів України

Джерело: за О.М. Дзюбенко [2, с. 93–94]

Зважаючи на визначення особливості економічного аналізу та специфіку діяльності підприємств лісового господарства, пропонуємо таку структуру системи економічного аналізу (рис. 1):

- суб'єкт економічного аналізу;
- об'єкт економічного аналізу;
- методологічна дія;
- зворотній зв'язок.

Надамо характеристику визначеним елементам структури економічного аналізу діяльності підприємств лісового господарства.

Об'єкт економічного аналізу є особливим елементом системи. Саме на нього направлена методологічна дія та й власне діяльність суб'єкту економічного аналізу. Об'єкт економічного аналізу є об'єктом управління, інформація про властивості якого є вкрай важливою для ухвалення управлінських рішень. Економічний аналіз має врахувати усі властивості об'єкта, а тому залежно від ідентифікованих властивостей, визначається набір методологічного інструментарію.

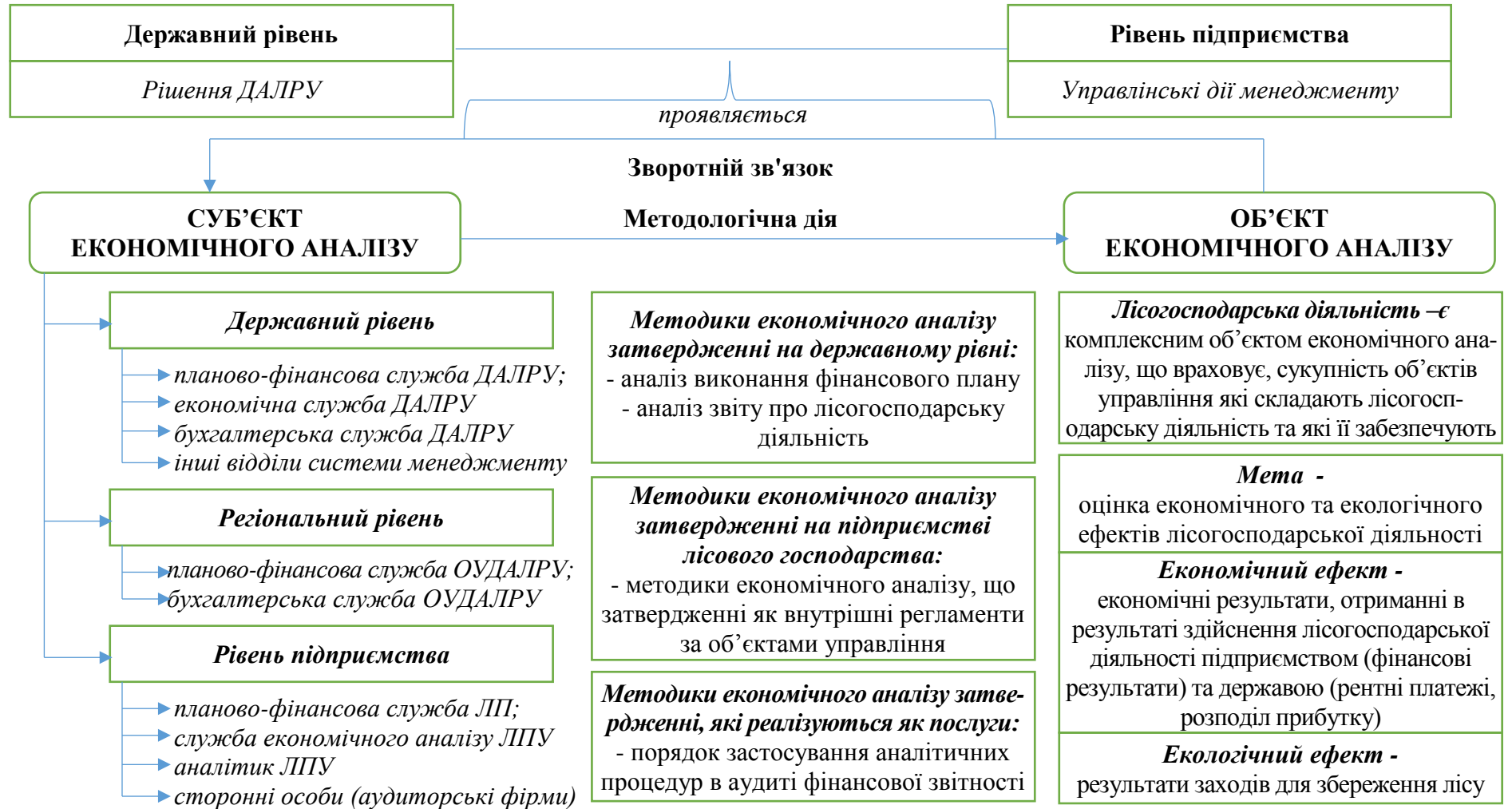

Рис. 1. Структура систем економічного аналізу діяльності підприємства лісового господарства

Вітчизняна дослідниця проблем теорії та методології економічного аналізу в умовах постіндустріальної економіки О.В. Олійник вказує, що «об'єкт економічного аналізу і є саме тим елементом, задля якого формується відповідна система. При цьому, надзвичайно складним є процес ідентифікації, що саме є об'єктом цієї системи, що відноситься до середовища тощо. Усталеного підходу до тлумачення аналітичних об'єктів на сьогодні немає. З одного боку, розвиток аналітичної науки дозволив вирізнити основні складові економічного аналізу, сформувати понятійно-категорійний апарат. З другого – постійно тривають дискусії щодо меж економічного аналізу, його змістовного наповнення. На рівні окремого суб'єкта господарювання об'єкт системи економічного аналізу може бути заданий так званим оригінал-об'єктом – системою підприємства. Відповідно, функціонально-цільове спрямування такої системи передбачає створення нового якісно-змістовного знання на підставі аналітичної переробки інформаційних масивів, що зменшує невизначеність та ризики. Потреба у формуванні якісної інформаційної бази ухвалення управлінських рішень суб'єктами господарювання спричиняє необхідність постійного удосконалення методології та організації економічного аналізу» [124, с. 197].

Питання структурування об'єктів економічного аналізу діяльності підприємств лісового господарства піднімає вітчизняна дослідниця А.М. Лисичко. В результаті дослідження науковиця зробила висновок: «вивчення специфіки лісгосподарської діяльності обґрунтовано структуру об'єктів економічного аналізу та визначено специфічні об'єкти управління. Це дозволило структурувати об'єкти економічного аналізу лісгосподарської діяльності по групах: об'єкти, які складають лісгосподарську діяльність – специфічні галузеві бізнес-процеси; об'єкти, які забезпечують лісгосподарську діяльність в цілому та її окремі бізнес-процеси – майно лісгосподарського підприємства та джерела його утворення. Обґрунтовано, що специфічними об'єктами економічного аналізу лісгосподарської діяльності є собівартість лісгосподарської діяльності, рентна плата за використання лісових ресурсів, бізнес-процеси природоохоронного значення» [6].

В цілому об'єктом економічного аналізу діяльності є лісгосподарська діяльність під якою, з позиції економічного аналізу, будемо розуміти комплексний об'єкт економічного аналізу, що враховує сукупність об'єктів управління, які складають лісгосподарську діяльність та які її забезпечують.

Вважаємо, що дослідження системи об'єктів економічного аналізу має виходити з ефективності діяльності лісгосподарських підприємств. В окремих наукових працях використання лісових ресурсів визначають за напрямками їх діяльності:

- економічна корисність лісового ресурсу (цінність користування) виникає у процесі використання дерева як безпосереднього ресурсу і, в основному, пов'язана з отриманням деревини, недревних ресурсів, а також побічним користуванням;

- екологічна корисність лісового ресурсу є його цінністю невикористання і виражається в середньо формуючою функцією лісів на планеті. Ліс дозволяє зберегти природні комплекси територій і забезпечити життєдіяльність людини як біологічної істоти;

- соціальна корисність лісового ресурсу (невід'ємна цінність) пов'язана з рекреаційними умовами територій, оздоровчою функцією лісів і естетичним сприйняттям людини. Така цінність задовольняє духовні потреби людини. Освоєння лісового ресурсу [1].

Зважаючи на особливості функціонування вітчизняних підприємств лісового господарства, вважаємо за необхідність оцінювати економічну та екологічну ефективності діяльності. Під економічним ефектом пропонуємо розуміти: економічні результати, що отриманні у процесі здійснення лісгосподарської діяльності підприємством (фінансові результати) та державою (рентні платежі, розподіл прибутку). Оскільки екологічним ефектом є результати заходів для збереження лісу.

Під суб'єктом економічного аналізу варто розуміти суб'єкта управління, до його функціональних обов'язків входить здійснення аналітичних процедур за господарською діяльністю лісгосподарського підприємства в цілому або за окремими об'єктами. Суб'єкти економічного аналізу можуть здійснювати аналіз не з позиції певного об'єкта, а з позиції оцінки певного виду звітності як бухгалтерської, так і статистичної, галузевої та іншої.

Говорячи про суб'єкти економічного аналізу, будемо посилалися на їх класифікацію, розроблену О.В. Олійник, відповідно до якої їх групування відбувається таким чином:

- за функціональною спрямованістю дій (виконавці та користувачі);
- за змістовним наповненням діяльності суб'єкта на об'єкт, на який направлено його дію (науковець, практик та викладач);
- за приналежністю до економічного суб'єкта (внутрішні та зовнішні);
- за рівнем (макрорівень та макрорівень).

Запропонована вченою класифікація суб'єктів економічного аналізу повністю корелюється із напрямками прояву економічного аналізу, що обґрунтовано нами в попередніх дослідженнях.

Особливістю діяльності підприємств лісового господарства, що визначає суб'єктів економічного аналізу, їх діяльності є підпорядкування Державному агентству з лісових ресурсів України (рис. 2).

Рис. 2. Структура управління лісовим господарством України [3]

Пропонуємо поділ суб'єктів економічного аналізу здійснювати за такими рівнями:

- державний рівень. Рівень державного агентства лісових ресурсів України, при яких існують відповідні служби, що оцінюють діяльність підприємств лісового господарства. Наприклад, застосування аналітичних процедур при оцінці специфічної звітності (звіт про виконання фінансового плану лісгосподарського підприємства). До таких суб'єктів належать: планово-фінансова служба агентства, економічна служба агентства, бухгалтерська служба агентства та інші відділи системи менеджменту агентства;

- регіональний рівень. Регіональне управління лісгосподарською областю здійснюється регіональними управліннями - обласні управління лісової та мисливської галузі. Організаційна структура обласних управлінь лісового та мисливського господарства являє собою топ-менеджмент (керівник та заступники керівника управління), відділ та сектори. Функції економічного аналізу покладають на планово-фінансову та бухгалтерську служби управління;

- рівень підприємства лісового господарства. На окремому лісгосподарському підприємстві функції економічного аналізу можуть покладатися як на внутрішніх, так і зовнішніх суб'єктів. До внутрішніх суб'єктів належать: планово-фінансова служба, служба економічного аналізу, аналітик. До зовнішніх – аудиторські та консалтингові фірми. Аудиторські фірми застосовують аналітичні процедури в межах аудиту фінансової звітності, а консалтингові компанії надають тематичні послуги.

Методологічна дія як складова економічного аналізу пов'язана із застосуванням аналітичного інструментарію оцінки ефективності діяльності підприємств лісового господарства. В цілому розвиток аналітичного інструментарію визначає напрями трансформації методології економічного аналізу як функціональної економічної науки. «Розвиток економічного аналізу як прикладної функціональної науки пов'язаний з удосконаленням його методології, розробкою спеціальних методів дослідження. Розвиток методології знаходиться у нерозривному зв'язку і супроводжується розширенням та поглибленням обсягів пізнання, зміною засобів пізнання, змісту визначальних категорій та понять, трансформацією культурно-ціннісних орієнтирів. Питання методології, методів, прийомів економічного аналізу є однією із тих сфер, де співіснують різноманітні, іноді протилежні, за своїм змістом позиції. Дискусійним залишається чітке розмежування та підпорядкованість таких понять, як: метод, спосіб, прийом, технологія, процедура; не забезпечується системний підхід до розкриття змісту понять «предмет», «метод», «завдання економічного аналізу»; залишається відкритим питання формування науково обгрунтованої класифікації методів, прийомів економічного аналізу». Отже, трансформація методологічної дії відбувається постійно, що зумовлено розвитком методів та методології економічного аналізу.

«Економічний аналіз макrorівневих чи мікрорівневих систем має приклад, функціональну спрямованість наукових досліджень і містить всю сукупність наукових прийомів і методів для оцінки діагностики й обгрунтування їх природи, зміни та розвитку з метою адаптації в економічному середовищі і для його доцільної трансформації. Якщо за результатами макроекономічного аналізу обирається модель розвитку економіки та напрацьовуються економіко-правові регулятори її цільової трансформації, то за наслідками мікроекономічного аналізу розробляються відповідні системи виробничо-фінансового менеджменту діяльності підприємств, установ чи організацій».

«Метод аналізу передбачає з'ясування типу та характеру зв'язків, побудову алгоритму факторної залежності і визначення послідовності оцінок впливу факторів. Економічні взаємозв'язки зазвичай відображають у вигляді математичних формул чи математичних моделей. Використання в аналізі аналітичних моделей дає змогу абстрактно (інформаційно) показати основні взаємозв'язки у реальній господарській системі. Формалізацію як елемент методу бухгалтерського аналізу пропонуємо визначити як вид знакового моделювання, в результаті якого сприйняття інформації про стан об'єкта управління зводиться до вивчення економічних формул. Тобто йдеться не про те, що в результаті формалізації ми абстрагуємося від змісту досліджуваних об'єктів, а про те, щоб за допомогою символів суттєві сторони змісту господарської діяльності виразити через формули, і тоді сприйняття змісту господарських операцій здійснюється на основі знакової факторної моделі згідно з формальними правилами. Формалізований опис задач аналізу базується на єдиних принципах побудови умовних позначень показників. Завдання та його формалізований опис дають змогу визначитися з вибором інформаційної бази, вихідних даних для аналізу» [5, с. 7].

Вважаємо за необхідно виділяти три напрями методики ефективності аналізу діяльності підприємства лісового господарства:

- методики економічного аналізу затвердженні на державному рівні (аналіз виконання фінансового плану; аналіз звіту про лісгосподарську діяльність);

- методики економічного аналізу затвердженні на підприємстві лісового господарства (методики економічного аналізу, що затвердженні як внутрішні регламенти за об'єктами управління);

- методики економічного аналізу затвердженні, які реалізуються як послуги (порядок застосування аналітичних процедур в аудиті фінансової звітності).

Кожен із напрямів економічного аналізу має передбачати сукупність методів – аналітичних процедур, які поділяються на такі види:

- абсолютні (натуральні, трудові, вартісні);

- відносні сукупності коефіцієнтів, які визначають ефективність управління діяльністю лісгосподарськими підприємствами. Коефіцієнти, які визначають вплив діяльності на навколишнє середовище.

Зазначені напрями формування методичного забезпечення можуть використовувати як одні й ті ж аналітичні процедури, так і різні, що залежатиме від інформаційного запиту. Сутність зворотного зв'язку в системі економічного аналізу полягає в тому, що на основі отриманих результатів застосування аналітичних процедур ухвалюються рішення користувачами про зміни параметрів функціонування лісгосподарської діяльності в цілому або ж окремих об'єктів, що складають або забезпечують господарську діяльність.

Зважаючи на особливості функціонування підприємства лісового господарства, зворотній зв'язок проявляється на:

- державному рівні. Рішення ухвалюються Національним агентством лісових ресурсів щодо зміни параметрів функціонування галузей та підприємств;

- підприємницькому рівні. Рішення менеджменту лісгосподарського підприємства про його функціонування у майбутньому та змін параметрів функціонування об'єктів управління через суб'єктивні та об'єктивні зміни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, нами обґрунтовано специфіку формування та розвитку системи економічного аналізу діяльності підприємств лісового господарства, які визначають специфіку складових системи та їх прояв на різних рівнях. Обґрунтовано галузеву структуру об'єктів економічного аналізу, визначено рівні формування методичного забезпечення, запропоновано структуру суб'єктів економічного аналізу та визначено напрями впливу зворотного зв'язку на об'єкт управління. Перспективним напрямом подальших досліджень є формування інформаційного забезпечення аналітичних процедур щодо оцінки ефективності діяльності лісгосподарських підприємств.

Список використаної літератури:

1. Богатова Е.Ю. Экономическая эффективность лесных отношений в области лесопользования (на примере Новгородской области) / Е.Ю. Богатова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://spbftu.ru/site/upload/200910051240_bogatova.pdf.
2. Дзюбенко О.М. Економічний аналіз фінансового потенціалу лісгосподарських підприємств : дис. ... на здобуття наук. ступеня к.е.н. спец. 08.00.09. / О.М. Дзюбенко. – Житомир : ЖДТУ, 2018. – 240 с.
3. Дзюбенко О.М. Розвиток лісового господарства в Україні як середовища прямої дії на фінансовий потенціал в контексті розвитку його аналітичної оцінки / О.М. Дзюбенко // Економічний простір : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2017. – № 125. – С. 80–97.
4. Зоріна О.А. Методологічні підходи в економічному аналізі / О.А. Зоріна. – Житомир : ЖДТУ. – 2011. – № 1 (55). – С. 89–91.
5. Калабухова С.В. Елементи методу бухгалтерського аналізу в інформаційній економіці / С.В. Калабухова // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет ; ред. В.А. Дерій та ін. – Тернопіль : ТНЕУ «Економічна думка», 2015. – Том 19. – № 1. – С. 6–12.
6. Лисичко А.М. Структура об'єктів економічного аналізу лісгосподарської діяльності / А.М. Лисичко // Економічний простір : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2018. – № 128. – С. 101–113.
7. Рославцев Д.М. Організація і проектування логістичних систем : конспект лекцій / Д.М. Рославцев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://semestr.com.ua/boo>.

References:

1. Bogatova, E.Yu. Jekonomicheskaja jeffektivnost' lesnyh odnoshenij v oblasti lesopol'zovanija (na primere Novgorodskoj oblasti), [Online], available at: http://spbftu.ru/site/upload/200910051240_bogatova.pdf
2. Dzubenko, O.M. (2018), *Ekonomichnyj analiz finansovogo potencialu lisogospodars'kyh pidpryjemstv*, Abstract of Ph.D. dissertation, spec. 08.00.09., ZhDTU, Zhytomyr, 240 p.
3. Dzubenko, O.M. (2017), «Rozvytok lisovogo gospodarstva v Ukraini jak seredovyshha prjamoj dii na finansovyj potencial v konteksti rozvytku jogo analitychnoi ocinky», *Ekonomichnyj prostir*, zb. nauk. prac', PDABA, Dnipropetrovs'k, No. 125, pp. 80–97.
4. Zorina, O.A. (2011), «Metodologichni pidhody v ekonomichnomu analizi», ZhDTU, Zhytomyr, No. 1 (55), pp. 89–91.
5. Kalabuhova, S.V. (2015), «Elementy metodu buhgalters'kogo analizu v informacijnij ekonomici», *Ekonomichnyj analiz*, zb. nauk. prac', Ternopil's'kyj nacional'nyj ekonomichnyj universytet, Derij, V.A. and al. (ed.), TNEU «Ekonomichna dumka», Ternopil', Vol. 19, No. 1, pp. 6–12.
6. Lysychko, A.M. (2018), «Struktura ob'ektiv ekonomichnogo analizu lisogospodars'koi dijal'nosti», *Ekonomichnyj prostir*, zb. nauk. prac', PDABA, Dnipropetrovs'k, No. 128, pp. 101–113.
7. Roslavcev, D.M. *Organizacija i proektuvannja logistychnyh system*, konspekt lekcij [Online], available at: <http://semestr.com.ua/boo>

Мельник Ірина Миколаївна – здобувач кафедри обліку і аудиту Державного університету «Житомирська політехніка».

Наукові інтереси:

– обліково-аналітичне забезпечення діяльності лісгосподарських підприємств.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2020.